

KÖNYVISMERTETÉS

Anna Feigenbaum: Tear Gas – From the Battlefields of World War I to the Streets of Today*

Verso, London, 2017

A könnygáz, vagy a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény szóhasználatára szerint az ingerlőgáz, a modern rendőrség kényszerítőeszköz-repertoárjának fontos darabja, amelyet a rendőrök az övre akasztható kisebb, illetve különböző méretű kézi és hátra szerelhető aeroszolos palackból tudnak az intézkedés alá vontakra fújni, vagy könnygázgránát formájában a tömegbe löni. A vegyi anyag élettani, illetve a szabadságjogokra gyakorolt hatásáról már régóta éles viták dúlnak a gyártók, a rendfenntartók és a jogvédők között.

Az egyesült királyságbeli Bournemouth Egyetemen oktató *Anna Feigenbaum* könyve a jogvédő szemüvegén keresztül vizsgálja az első világháborúban harci gázként bevetett vegyületek rendvédelmi alkalmazását. A nem titkolt jogvédői attitűd hátránya, hogy egyoldalúvá teszi az amúgy értékes művet, nem fordítva kellő figyelmet a rendvédelmi szempontok bemutatására.

A 218 oldalas könyv a témában kutató, aktívan publikáló, illetve szakértőként a médiában rendszeresen felbukkanó szerző első önálló monográfiája, amely a könnygázzal és a katonai-ipari komplexumhoz tartozó gyártókkal, illetve kereskedőkkel kapcsolatos ismereteket, valamint a vegyi anyagok tünetekre gyakorolt hatását mutatja be nyolc fejezeten keresztül.

A szerző már a bevezetőben tudatosítja, hogy a könnygázt emberi egészségre ártalmasnak, a politikai demonstrációkra pedig veszélyesnek tartja. Ennek alátámasztására számos olyan példát hoz az elmúlt bő egy évtizedből, amikor az anyagtól vagy a kilőtt hordozóeszköztől emberek sérültek meg súlyosan vagy halálosan. Szintén itt ismerteti a könnygáz kategóriájába tartozó vegyületeket, valamint az emberi testre gyakorolt hatásukat és az általuk kiváltott tüneteket.

Az első fejezetben rövid áttekintést kapunk a vegyi fegyverek első megjelenéséről, szabályozásukról, illetve a könnygáz első világháborúban történő bevetéséről. A szerző bemutatja az Amerikai Egyesült Államok harci gá-

* A cím magyar fordítása: Könyvgáz – Az első világháború csataterreitől napjaink utcáig.

zok fejlesztésével foglalkozó katonai szervezete létrejöttének folyamatát, az ott dolgozó kutatók és katonák szerepét a hadviselésre kialakított vegyületek fejlesztése terén. Kiemeli a különbséget Amerika közvéleménye és politikusai, valamint a háború szenvedéseit saját bőrükön megtapasztaló európaiak harci gázok bevetéséhez való hozzáállása között. Rámutat a tengerentúli katonai szakemberek szerepére és felelősségére a könnygáz rendvédelmi célokra történő (elsősorban tiltakozó tömegek elleni) alkalmazásának elterjesztését és más kiszélesítését illetően.

A második fejezet a harci célokra kifejlesztett könnygáz két világháború közötti rendvédelmi célú eszközökbe történő transzformációjára fókuszál, bemutatva, hogyan vált lépésről lépésre az ellenség harcképességét csökkentő vegyi anyag a hazai vagy éppen a gyarmati lakosság megfélemezésének elfogadott eszközévé. A szerző megállapítja, hogy a tudományos kutatók a katonai-ipari komplexummal és a magánvállalatokkal karöltve az 1920-as évekre létrehozták a börtönlázadások és a magánbányák működését megzavaró sztrájkok letörésének hatékony eszközét, és a kifejlesztett anyagokra jó piacnak tűnt a rendvédelem is. A vegyi anyagok alkalmazásának ellenzőit szakértők, jogászok és marketingesek csatasorba állításával igyekeztek meggyőzni a vegyületek ártalmatlanságáról, a bevetéseken tapasztaltak, illetve államok közötti háborús alkalmazás nemzetközi tiltása ellenére is.

A harmadik fejezetben képet kapunk a folyamatról, amelynek a végén a döntéshozók – a rendfenntartók hosszú és kitartó lobbizása nyomán – a brit gyarmatokon, majd 1933-ban Palesztinában engedélyezték először a könnygáz politikai tiltakozások elleni alkalmazását. A szerző megállapítja, hogy a paradigmaváltás törvényszerűen következett be, mivel a gyarmatokon megjelenő függetlenedési törekvésekből, a nemzeti öntudatra ébredésből, valamint a kizsákmányolás elleni küzdelemből eredő konfliktusokat a gyarmattartók több alkalommal lőfegyverekkel fojtották el, tovább rontva az amúgy is ellenséges hangulatot.

A negyedik fejezet a hatvanas évekbeli, szegregáció és faji előítélet elleni küzdelemhez kapcsolódó tüntetések kezelését és a könnygáz alkalmazásának egyesült államokbeli elterjedését vizsgálja, kihangsúlyozva a hasonlóságot a brit gyarmatokon történetekkel. Az Egyesült Államokban az önkormányzati rendőrségek – a létszámuk és felszereltségbeli hiányosságaik miatt – gyakran fordultak segítségért a Nemzeti Gárda katonai szervezetéhez, amelynek tagjai katonai eljárásokkal és hozzáállással, nemegyszer a tömegbe löve állították helyre a közterület rendjét. Feigenbaum megállapítja, hogy a könnygáz bevezetése nem változtatta meg lényegesen a militáris tömegkezelési eljárá-

sokat, a lőfegyverek helyére mindössze a szintén katonai célokra gyártott könnygázgránátvetők léptek, mindent és mindenkit beborító gázfelhőket okozva.

Az ötödik fejezetből megtudhatjuk, hogy a könnygáz intenzív alkalmazása ellenére, az emberi egészségre gyakorolt hatásainak nyilvános eredményekkel járó vizsgálata egészen a hetvenes évekig nem történt meg. Feigenbaum szerint arra érdemben csak az észak-írországi zavargások megtörésére irányuló, már a közvéleményt is nyugtalanító mértékben történő alkalmazásokat kivizsgálni hivatott Himsworth-bizottság tevékenységének köszönhetően került sor. A könnygázról a kormányzat által összehívott bizottság megállapította, hogy az emberre veszélytelen, hivatkozási alapot szolgáltatva ezzel a könnygáz veszélytelensége és használhatósága mellett kardoskodók részére világszerte. A kutató kétségbe vonja a vizsgálat alaposágát, mivel – véleménye szerint – a bizottság kizárólag azokat a tényeket vette figyelembe, amelyek a végkövetkeztést szolgálták, és nem fordítottak figyelmet a rendőri intézkedések alanyainak tapasztalataira. A fejezetben a szerző tárgyalja a zavargásokhoz vezető okokat, azok letörését, illetve a bizottság munkáját is.

A következő, hatodik fejezet az új típusú ingerlő anyagok, illetve az azoknál is erősebb paprikaspray fejlesztését mutatja be a kilencvenes évekig. A rendvédelmi szervek ezek bevetésével igyekeztek megzabolázni az országokon átívelő antiglobalista mozgalmak tüntetőit, akik szervezettségükkel, felszereltségükkel, elszántságukkal és összehangolt taktikáikkal újabb nehézséget támasztottak az euroatlanti övezet államai számára. A szerző helyesen állapítja meg, hogy az internet térnyerése drasztikusan változtatta meg az ezredforduló évtizedeinek tüntetési kultúráját, valamint lehetővé tette a rendőri túlkapasok azonnali nyilvánossá tételét és vizsgálatuk kikényszerítését. Több példán keresztül illusztrálja, ahogy az Egyesült Királyság, Kanada és az Egyesült Államok rendfenntartói a könnygáz veszélytelenségébe vetett hitük következtében mértéktelenül, nemegyszer a kínzás és az embertelen bánásmód határait túllépve vetettek be vegyi anyagokat a tüntetőkkel szemben. Bírálja és démonizálja a rendőrségek eljárásait és a militarizálódásukat, több alkalommal általánosítva, és nem téve különbséget a különböző országok gyakorlata között. A könyv nagy hiányossága viszont éppen az, hogy nem számol be a kényszerítőeszközök tömeg elleni bevetését elkerülni, de legalábbis minimalizálni szándékozó megoldásokkal kapcsolatos útkeresésről. Így figyelmen kívül hagyja az Európában már több mint egy évtizede megjelenő alacsony profilú, valamint a kommunikációalapú tömegkezelési stratégi-

KÖNYVISMERTETÉS

giákat, illetve azt az igaz, lassú szemléletváltást is, ami az utcai véleménynyilvánítás elnyomása helyett a gyülekezési jog és a véleménynyilvánítás szabadságának biztosítására koncentrál.

A hetedik fejezetben a rendvédelmi célokra szánt kényszerítőeszközöket és fegyvereket gyártó vállalatokat veszi számba a szerző, megállapítva, hogy azok a hidegháború utáni időszak csökkenő fegyvereladásából származó profitot igyekeznek pótolni az új rendvédelmi eszközök és berendezések kifejlesztése és eladása révén. Úgy véli, hogy ez a trend a rendőrségek túlzott militarizálódásához vezet, aminek következményeképpen a rendőrök a polgárokat ellenségként kezelik, és ennek megfelelően bánnak velük, amit észak-amerikai példák segítségével támaszt alá. Álláspontjával a szerző nincs egyedül, ugyanis a nemzetközi szakirodalomban több helyen olvashatók hasonló aggályok a demokratikus országok rendőrségei kapcsán.

Az utolsó fejezet a könnygáz elleni védekezésről, az alkalmazása elleni fellépésről, a betiltását sürgető mozgalmak eredményeiről számol be, ismertette néhány emberi jogi esetet, illetve tanácsot ad a jövőbeli törekvésekhez.

A fő szöveget bőséges szakirodalom követi, azonban a könyv kevés ábrát tartalmaz, fényképet pedig egyáltalán nem, holott a laikus olvasó éppen ezek révén kaphatna átfogó képet a hivatkozott katonai-rendvédelmi eszközökről, taktikákról. Az angol nyelvű könyv nyelvezete világos, egyszerű, idegen nyelvű olvasó számára is könnyen érthető.

A könyv a magyar ajkú olvasóközönséghez – fordítás híján – szélesebb körben nem juthat el, pedig mind a tüntetők, mind a rendőrök, mind a téma iránt érdeklődők számára hasznos információkat nyújthatna, és segíthetne felhívni a figyelmet a könnygáz veszélyeire. Hasonló munka magyar nyelven sajnos nem érhető el.

Készítette: Less Ferenc